

НИКОЛА СРЗЕНТИЋ (1910-1993)

Врло скромно, готово и незапажено, југословенска јавност је недавно обавештена да нас је трајно напустио један тих и племенит човек. У Београду је 10. фебруара умро истакнути југословенски правник и друштвени радник Никола Срзентић, бивши савезни секретар за правосуђе, судија Уставног суда Југославије, професор кривичног права на правним факултетима у Београду, Новом Саду и Подгорици, члан Црногорске академије наука.

Никола Срзентић је рођен 26. јануара 1910. године у Будви. Правни факултет је завршио 1931. године у Београду. Највећи део свог радног века провео је на пословима правосуђа. После завршених студија постављен је за секретара Апелационог суда, а касније за секретара Касационог суда. После ослобођења земље наставља рад у правосудним органима, претежно у Секретаријату за правосуђе при Савезном извршном већу. У времену од 1953. до 1959. године био је на положају државног секретара у овом Секретаријату. За судију Уставног суда Југославије биран је 1963. и на тој функцији остаје све до пензионисања 1971. године. У међувремену бавио се и научно-педагошком делатношћу. Непосредно после ослобођења земље предавао је на Правном факултету у Београду предмет Организација судова, а касније све до 1955. године Кривично право. Биран је и за професора кривичног права на Правном факултету у Новом Саду. Један је од утемељивача Правног факултета у Подгорици на коме је такође предавао Кривично право, а друго времена вршио и функцију декана.

Стваралаштво Николе Срзентића било је обимно и разноврсно. Оно је оставило дубоког трага у нашој научној мисли и законодавној, односно судској пракси. О Срзентићу као човеку и научном и друштвеном раднику требало би и вредело би много писати. За ову прилику ја ћу се ограничити само на неколико основних осврта, са уверењем да ће југословенска правна наука, а посебно онај њен део из области кривичног права, потпуније и дубље осветлити његов допринос у конституисању и развоју југословенског правног система и правне мисли која се на њему стварала и развијала. Указаћу само на три области у којима је, по мом уверењу, ово стваралаштво било најзначајније и најплодније. То су: изградња југословенског кривичног законодавства; утемељивање и развијање послератне југословенске кривичноправне мисли и афирмација југословенског кривичног права у иностранству.

1. Сасвим је сигурно да се правни систем једне државе конституише и развија под утицајем и у зависности од друштвено-економских, политичких, историјских, културних и других услова и односа у датом друштву и у функцији са одређеним државним и политичким циљевима. Али је исто тако сигурно да у његовој изградњи учествују људи чији утицај, с обзиром на њихову стручност и државни, односно друштвени положај на коме се налазе, може бити већи или мањи. Кад је реч о изградњи и развоју југос-

ловенског послератног кривичног законодавства, нема никве сумње да су у томе улога и допринос Николе Срзентића били изузетни. Без претеривања се може рећи да у једном лугом интервалу, почев од 1948. па до 1971. године, није донет ниједан значајнији правни акт из области кривичног права у чијем стварању он није имао готово доминантну улогу. Такав је случај са Општим делом Кривичног законика из 1947. год., првим кодификованим актом југословенског послератног кривичног законодавства. Без обзира на то што је рађен под великим утицајем совјетског кривичног права, што је за овај период било сасвим нормално, и што је прихватио нека решења која нису била у складу са начелом законитости (могућност примене аналогје и кривична одговорност правних лица), овај Закон значио је корак напред у конституисању и учвршћивању правне државе и превазилажењу оног арбитрерног и радикално-револуционарног кривичног права које се примењивало непосредно после ослобођења земље. Кривични законик из 1951. године, у чијем је стварању Никола Срзентић такође врло активно учествовао, представљао је даљи напредак у процесу изградње југословенског кривичног права и постављању чвршћих законских темеља за једну рационалнију и законитију политику борбе против криминалитета. Међутим, право научно-концепцијско и хуманистичко опредељење Николе Срзентића дошло је до пуног изражаја приликом познате реформе југословенског кривичног законодавства изведене 1959. године са доношењем Закона о изменама и допунама Кривичног законика од 1951. године. Све до тада југословенско кривично право било је, у великој мери, компилација совјетског кривичног законодавства, а у теорији кривичног права доминирале су концепције совјетске теорије и идеологије. Новела из 1959. године значила је преломни тренутак за даљу изградњу нашег кривичног права и његово усмеравање ка прогресивним и хуманистичким решењима, прихваћеним у цивилизованим и демократским земљама. Извршене су многобројне и веома значајне измене и допуне како у Општем, тако и у Посебном делу Кривичног законика. Готово монистички систем кривичних санкција, заснованих углавном на казнама, замењен је правим плуралистичким системом (казне, мере безбедности, васпитне мере и параналне санкције) у коме су остале само оне класичне, традиционалне казне (смртна казна, затвор, строги затвор, новчана казна и конфискација имовине) прихваћене и у највећем броју европских кривичних законодавстава. Изграђен је и аутономан систем за малолетне учиниоце кривичних дела, заснован на васпитним мерама као основним кривичним санкцијама за ову старосну категорију, са могућношћу да се оне, под одређеним условима, примењују и на тзв. млађа пунолетна лица. Прихваћена су прогресивнија решења и у погледу рехабилитације, казнене евиденције, одговорности саучесника итд. Осавремењен је систем инкриминација, тако што су из њега елиминисана она кривична дела која су представљала реликте постреволуционарног периода, а инкриминисани су неки нови облици друштвено-опасних понашања, нарочито из области привредног пословања. Елиминисана је и могућност изрицања смртне казне за један број кривичних дела. Није то само знак уважавања и пијетета према пок. Николи Срзентићу, ако се каже да је он био иницијатор и, уз пуно сарадњу са др Богданом Златарићем, главни креатор ових прогресивних решења. За њега је то била шанса да се југословенско кривично право, и у теоретском и у законодавном смислу, ослободи крчих, од Совјета наслеђених догми, и усмери ка демократским и хуманистичким процесима. Томе је свакако допринео и општа политичка и друштвена ситуација у нашој земљи, развијање економских, културних и других односа са земљама западних демократија, али сигурно и утицај идеја и правца прихваћених у актуелној теорији кривичног права и криминалној политици, које су проф. Срзентићу биле веома блиске. Најзад, и кривично законодавство које се конституисало на основу нове уставне концепције о подељеној законодавној надлежности, изграђивало се под његовим великим утицајем. Наиме, Уставни амандмани из 1971. године, а касније и Устав из

1974. год. напуштају до тада усвојено решење да се кривичноправна материја јединствено регулише за целу земљу, уз веома ограничена овлашћења република да прописују нова и специфична кривична дела, и прихватају концепцију о подељеној законодавној надлежности између федерације и република, односно покрајина. Иако прецизно и доследно у погледу дезинтеграције југословенског кривичноправног система, уставно решење је било далеко од прецизности у одређивању критерија и основа по којима ће се извршити ово законодавно разграничење, што је представљало озбиљан и тежак проблем у његовој реализацији, утолико више што се није радило само о законодавно-техничком поступку усаглашавања кривичног законодавства са уставом, већ и о суптилном политичком питању међусобних односа између федерације и република, односно покрајина. То је било поверено стручној групи на чијем се челу налазио Никола Срзентић. Мада ни он, ни највећи део стручне југословенске јавности, није био присталица оваковог уставног решења, овај проблем је, управо захваљујући највише проф. Срзентићу, доста успешно решен, тако да се убрзо дошло до Предлога Кривичног закона СФРЈ, што је омогућило израду републичких и покрајинских кривичних закона; ово законодавство, састављено од једног савезног, шест републичких и два покрајинска Кривична закона, свакако није значило неку реформу кривичног права, поготову се није задрало у његова основна одређења, али је стручна група која је радила на Кривичном закону СФРЈ искористила ову ситуацију да унесе и нека нова решења, а поготову да постојећи систем ослободи неких слабости и недоследности. Учињен је још један корак ка даљем сужавању законских могућности за изрицање смртне казне.

Кривично право је, ван сваке сумње, било она правна област у којој је проф. Срзентић највише деловао и стварао; оно је, могло би се рећи, било његова животна преокупација. Међутим, када се говори о његовој улози у изградњи југословенског правног система, не може се заобићи још једна правна област у којој је дао одговарајући допринос. Реч је о уставноправној материји. У својству савезног секретара за правосудје, а посебно као члан комисија које су радиле на уставним прописима, он је дао томе користан допринос. Није случајно што је њему најчешће поверавана она осетљива област која се односила на регулисање слобода и права грађана, нити је случајно да су управо ти делови устава били у нас најпрецизније и прогресивно нормирани. Као дугогодишњи судија Уставног суда Југославије имао је значајног удела у развијању ове, у нас тада тек у развоју области правосудја. Нека ми буде дозвољено да наведем један исечак из оцене коју је о његовом тадашњем раду дао Уставни суд: "За време рада у Уставном суду, друг Никола Срзентић је по свом високом стручном знању, зрелости идејно-политичког става, залагању и иницијативности, спадао у ред најистакнутијих чланова овога суда. Својом активносту пружао је врло значајан допринос борби за уставност и законитост, а посебно у успешном развијању тада младог уставног судства у нашој земљи. Поред редовних дужности сваког члана суда, нарочито је допринос друга Срзентића у постављању и рашчишћавању многобројних теоријских питања која су била од посебног значаја за уставно судство."

2. Никола Срзентић није био само градитељ југословенског кривичног законодавства, већ и његов веома успешан интерпретатор. Из ове области написао је и објавио велики број научних и стучних радова који су снажно утицали не само на формирање и развијање југословенске кривичноправне мисли, већ и на праксу примене кривичног законодавства. Са дубоким уверењем да ће се његова научна мисао још дуго осећати у нашој теорији и да ће се, у некој другој прилици, његово стваралаштво о овој области више осветлити, ограничићу се да укажем само на неке од значајнијих радова. То је, пре свега, познати и готово историјски уџбеник *Кривично право - општи део* који је написао заједно са др Александром Стајићем,

професором Правног факултета у Сарајеву. Ово дело, чије је прво издање објављено 1953. године, предствља прву послератну систематску обраду Општег дела Кривичног права и дуго времена је значило основну уџбеничку литературу на свим правним факултетима бивше Југославије. Чињеница да је до сада имало више од 20 издања говори о његовој вредности и актуелности. Данас у Југославији, као и у бившим њеним републикама, нема озбиљнијег рада из области кривичног права које се није инспирисало и користило овим делом. Мада претежно намењен студентима, па у том смислу и педагошки постављен, овај рад је у великој мери, по начину обраде основних института кривичног права и дубини њихове научне анализе, превазилазио оквире уџбеничке литературе. Аутори су се свакако користили и богатом предратном југословенском литературом, нарочито радovima академика Томе Живановића, као и значајним делима немачких и француских теоретичара, али су уносили и низ оригиналних идеја и ставова. Ако се има у виду време када се појавило прво издање, није чудо што се у њему осећао и значајан утицај совјетске кривично правне доктрине, па и одређени степен идеологизације; у каснијим издањима те слабости су отклоњене; уџбеник је осавремењен и концепцијски, односно педагошки усавршен. Једном речју, реч је о делу које је научно високо вредновано.

Друга врста научног стваралаштва Николе Срзентића могла би се, условно говорећи, назвати "*коментаторском*". Реч је о његовим радovima који се односе на коментарисање кривичног законодавства. Хронолошки посматрано, први такав рад је *Коментар Општег дела Кривичног законика* који је, под редакцијом М. Пијаде, објављен 1948. године. То дело је имало тада двоструку улогу; служило је студентима као уџбеничка литература, али је више било намењено судској пракси, у чему је његов посебан значај. С обзиром на то да још није био кодификован Посебни део кривичног права, требало је помоћи пракси да опште кривичне институте што правилније примењује на мноштво инкриминација разбачаних у појединим посебним законима. Међутим, за ову врсту радова неупоредиво је већи значај и допринос професора Срзентића у изради два позната и научно веома високо котирана коментара савременог кривичног законодавства. Први је *Коментар Кривичног закона СФРЈ*, дело од готово 1000 штампаних страница, објављено у неколико издања. Мада је реч о коауторском раду, централна ауторска улога је припадала проф. Срзентићу. Он је био главни редактор и у том својству координирао је и усаглашавао делове које су писали остали сарадници. Уз општи осврт на развој и основне принципе југословенског кривичног права, он је аутор делова који се односе на коментарисање основних одредаба Општег дела (заштитна функција југословенског кривичног Законодавства, основи границе кривичноправне принуде, законитост у одређивању кривичних дела и прописивању кривичних санкција, обавезна примена блажег закона, кривичне санкције и њихова општа сврха, ограничења у извршењу кривичних санкција и важење општег дела). Њему је било поверено и коментарисање оних одредаба Посебног дела које се односе на тзв. политичке деликте, односно дела која су уперена против државног и друштвеног уређења земље. Реч је о групи инкриминација која испољава низ специфичности како у односу на објект кривичноправне заштите, тако и у погледу одређивања основних обележја појединих дела (радња, последица, узрочна веза и др.) односно примене неких општих института кривичног права (припремне радње, покушај, саучесништво и др.). Коментарисање ових дела претпоставља, пре свега, посебан концепцијски приступ политичком деликту, затим смисао за њихово разграничење од других, тзв. општих кривичних дела, а посебно за одређивање тзв. зоне кажњивости, како би се, с једне стране, што ефикасније заштитило државно и друштвено уређење земље, а с друге стране, избегло кажњавање оних делатности и поступака који значе изношење мишљења, критику политичког система и односа у друштву, сугерисање идеја за другачија решења и сл., што се најчешће назива деликтом мишљења. Посебно треба имати у виду да је код

највећег броја ових дела последица у апстрактној друштвеној опасности, што значи да је дело свршено предузимањем саме делатности која је у опису назначена као радња извршења, што је наметало веома нијансиран приступ при одређивању овог обележја. Проф. Срзентић је на себе преузео ову тешку обавезу и општа је оцена да су ова кривична дела врло успешно коментарисана, на веома високом научно-стручном нивоу. Слична је била његова улога и при изради другог дела - *Коментара кривичних закона Србије - Косова и Војводине*, које је такође имало неколико издања. И у овом случају био је редактор и аутор неколико група кривичних дела. Посебно бих истакао коментарисање дела против слобода и права човека и грађанина код којих се такође прелитала политичка и правна проблематика. Искуство које је Н. Срзентић стекао кроз рад у уставним комисијама, као и познавање упоредног кривичног права, допринели су врло стручној анализи ових инкриминација, прецизном одређивању објекта заштите и радње извршења код појединих дела, са низом критичких примедба и предлога за њихово прецизирање и адекватније регулисање.

Наведени коментари имају вишеструк значај за нашу правну науку и праксу. Пре свега, они су попунили једну празнину која је постојала код радова ове врсте. *Коментар Кривичног законика* који је 1961. године објавио проф. Таховић, био је у великој мери превазиђен. Он је рађен непосредно после новеле из 1959. када се још нису били искристалисали многи практични проблеми код инкриминација које су тада унете у наше кривично законодавство. Осим тога, у периоду од 1959. до 1977. године учињено је још неколико измена и допуна. Кривични закон СФРЈ прихватио је и нека нова решења, посебно код кривичних дела против привреде и јединства југословенског тржишта, против човечности и међународног права, па и код дела против државног и друштвеног уређења. С тога се у пракси осећала велика потреба за једним осавремењеним коментаром, јер се ова празнина није могла попунити уџбеничком литературом. Оба коментара су рађена са једном специфичном методологијом. Мада су превасходно намењена судској пракси, анализа кривичноправних института и појединих инкриминација вршена је комбинацијом теоријских сазнања и искустава до којих се дошло у практичној примени закона, тако да делују и као систематска обрада кривичног права и као коментарисање законског текста. Рађени су са ослоном на богату и домаћу стручну литературу, али је, нарочито код посебног дела, доминантна критичка анализа ставова судске праксе. Југословенска стручна јавност, и теоретичари и практичари, високо је вредновала ова дела. Општа је оцена да су то, за сада, најквалитетнији научностручни радови у југословенској кривичноправној литератури, како оној предатној, тако и послератној. Њиховим ауторима, пре свега проф. Николи Срзентићу, највеће признање представља чињеница да се данас тешко може наћи судија или тужилац на чијем се столу не налазе ове књиге или адвокат који се њима не користи у припремању одбране. За студенте последипломских студија то је основна литература за припремање испита и израду магистарских или докторских дисертација.

Никола Срзентић је био аутор многих других научних и стручних радова. Илустрација ради навешћу неке од њих као нпр.: *Слободна оцена доказа*, "Народни правник", бр 2/46; *О неким питањима општег дела кривичног законика*, "Народни правник", бр 2/48; *О систему Посебног дела Кривичног закона ФНРЈ*, "Архив за правне и друштвене науке", бр 4/49; *Проблеми привредних деликата*, "Архив за правне и друштвене науке", бр. 3/54; *Кодификација привредних деликата*, "Народна милиција", бр. 1/45; *Први конгрес Уједињених нација за сузбијање злочина и поступање са затвореницима*, "Архив за правне и друштвене науке", бр. 4/56; *Теорија и пракса у области кривичног права*, "Наша законитост", бр. 11-12/60; *Краткотрајне казне лишења слободе*, "Правни зборник", Титоград, бр. 2/61; *Заштита права личности у југословенском кривичном праву*, "Архив за правне и друштвене

науке”, бр. 3/63; *Накнада штете због неоправдане осуде и због неправданог лишења слободе*, ”Зборник радова о страном и упоредном праву”, Институт за упоредно право, Београд, 1960; *Усаглашавање Кривичног законика са Уставним амандманом ХХХ*, ”Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 3/72; *Пред доношење кривичних закона социјалистичких република и аутономних покрајина*, ”Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 4/75; *Југословенско кривично право*, ”Југословенски преглед”, бр. 2/79; *Схватања о ресоцијализацији у савременој криминалној политици*, ”Зборник радова о страном и упоредном праву”, Институт за упоредно право, Београд 1971; *Развој југословенског кривичног права*, ”Архив за правне и друштвене науке”, бр. 1/2/86; *Принципи кривичног законодавства - Основ за одређивање кривичне репресије*, ”Годишњак Правног факултета у Сарајеву”, бр. ХХХVI. За све ове радове може се извући неколико заједничких основних карактеристика. Прво, писани су изванредно јасним стилем који је био својствен Срзентићу и у говору и при писању. Друго, у њима је увек третирана проблематика која је била актуелна у кривичном праву или криминалној политици. Најзад, њих одликује и високи ниво критичке анализе, са одговарајућим конструктивним предлозима који су имали одређени утицај на изградњу југословенског кривичног законодавства.

У научно-стручно стваралаштво треба свакако укључити и рад Н. Срзентића на енциклопедијама. Био је члан редакционог одбора *Правне енциклопедије* коју је, у неколико издања, објавила ”Савремена администрација”. Извршио је редакцију одредница које су се односиле на материјално и процесно кривично право, криминологију, криминалну политику, криминалистику и судску медицину, а и обрадио је одређени број одредница из кривичног права. Исту делатност обављао је и при изради *Политичке енциклопедије*, коју је такође издала ”Савремена администрација”.

3. Професору Николи Срзентићу припада велика заслуга и за афирмацију југословенског кривичног права у иностранству и уопште за успостављање веза и сарадње са многим међународним стручним организацијама и институцијама. Нарочито је активно учествовао у раду Секције за сузбијање криминалитета при Уједињеним нацијама, на чијим је заседањима предводио југословенског делегацију или подносио националне реферате. Учествовао је и на многим међународним конгресима који су се бавили проблемима кривичног права и криминалне политике, презентирајући актуелне проблеме југословенског кривичног законодавства и судске праксе, као и тенденције у његовом развоју. Био је у извршним органима многих међународних стручних асоцијација, као што су Међународно удружење за кривично право, Међународно удружење за друштвену одбрану, чији је доживотни потпредседник, Међународна асоцијација за казне и њихово извршење и др. У контексту ове делатности проф. Срзентића треба истаћи да је био организатор Шестог конгреса Међународног удружења за друштвену одбрану који је 1961. године одржан у Београду, а у сарадњи са познатим француским правником Марс Анселом редиговао је публикацију *Le droit penal nouveau de la Yugoslavie*, објављену у Паризу 1962. године.

У нашем народу постоји навика да се за некога, кога кресе само врлине, каже да је ”прави господин”. Никола Срзентић је управо био прави господин у најпозитивнијем смислу те речи. Достојанствен, племенит, скроман, ценио је и друге и себе. Он је спадао у ред оних, нажалост, ретких стваралаца, који доста дају, а мало добијају. Његово стваралаштво одвијало се ”у сенци”, без великог публициитета и одговарајућег друштвеног признања, али сви они који су се теоретски или практично бавили кривичним правом дубоко су га ценили и као човека и као научног радника. Истине ради, треба рећи да је био носилац и одређеног броја одликовања, као што су Орден рада првог реда, Орден братства и јединства с златним венцем, Орден заслуге за народ

са златним венцем, Орден Републике са златним венцем, Орден рада за златним венцем. Црногорска академија наука изабрала га је за свога члана, а за свеукупно стваралаштво добио је Плакету и награду издавачке куће "Савремена администрација". Све је то само симболичан израз угледа и поштовања које је уживао у земљи и иностранству. Зато је његова смрт, иако у годинама када се не може сматрати изненађујућом, дубоко ожалостила све оне који су га познавали и са њим радили. Имао сам част и задовољство да са професором Срзентићем сарађујем више од тридесет година. Ако сам својом досадашњом делатношћу дао скроман допринос југословенској кривичноправној науци, велика заслуга за то припада и њему. Нека ми за то буде дозвољено да му и на овај начин изразим своју велику захвалност и поштовање.

проф. Љубиша Лазаревић